

Duinstruwelen

Duinstruweel is – als we even de ogen sluiten voor het oprukken van Amerikaanse vogelkers – misschien wel het enige vegetatietype waarmee het echt goed gaat. Vooral nadat vanaf 1930 de duinlandbouw praktisch wegviel, kon dit duinlandschap met struiken en lage bomen zich in het gehele kustgebied prachtig ontwikkelen. Struiksoorten die lokaal uitgestorven of zeldzaam leken konden zich weer vestigen of uitbreiden. Vrijwel alle struwelen bestaan uit besdragende planten waarvan de zaden gemakkelijk door vogels worden verspreid. In struwelen groeien klimplanten als heggenrank, bitterzoet, wilde kamperfoelie, en vele soorten wilde rozen. Daaronder de berijpte viltroos, waarvan de enige natuurlijke populatie in ons land ligt tussen Wijk aan Zee en Bergen.

“Maar wij hebben ook onze wilde rozen lief; ook te midden der woeste duinen is de roos de koningin der bloemen, het oude, maar nooit verouderde beeld van jeugd en liefde en van de vlugtige genietingen des levens.”

F.W. VAN EEDEN, 1886

Veel struiken

Kenmerkend voor de duinen zijn lage gageelstruwelen uit kalkarm en vochtig duin (nu nog slechts enkele struikjes bij Schoorl), lage kruipwilgstruwelen en de meer kalkminnende, hogere struwelen met wilde kardinaalsmuts, wilde liguster, duindoorn of eenstijlige meidoorn.

Ook voor duinstruwelen is het kalkgehalte van de bodem vaak bepalend. In het kalkarme duingebied benoorden Bergen overheerst eikenstruweel met struikheide in de ondergroei. In de schaarse natte valleien groeien bosjes met de karpatenberk (een obscure berkensvariëteit), vaak met wat dophei eronder en soms met dennenorchis. Meer naar het zuiden valt een zeer soortenrijk struweel op met een struiklaag van zomereik en eenstijlige meidoorn en gewone eikvaren en veel mossen in de ondergroei. Bij 't Woud treffen we fraai ontwikkelde meidoornstruwelen met wellicht de enige oude spontane groeiplaats van zuurbes in het Noordhollands Duinreservaat. In het kalkgrensgebied tussen Bergen en Egmond komt in vochtige valleien een struweel voor met grauwe wilg, zachte berk en vocht-

minnende kruiden, zoals watermunt en koninginnekruid. Duindoorn is van nature alleen aanwezig op kalkrijke, droger zand dat goed bewortelbaar is. Duindoorn kan zich niet vestigen op ongestoorde, oudere zandbodems. De bovenlaag is daar te hard. De grond met enigszins 'bewerkt' zijn, bijvoorbeeld door verstuing of door graafwerk. In het open middenduin ten zuiden van Egmond aan Zee liggen dichte duindoornstruwelen in verlaten akkertjes. Deze struwelen met grote brandnetel en duinriet zijn soortenarm. Ze kunnen als het duin natter wordt letterlijk in elkaar vallen. In de Kennemerduinen staat fraai natuurlijk duindoornstruweel op oude paraboolruggen waar de laatste 150 jaar kalkrijk zand neerdrarrelde. Waar duindoorn staat is vaak sprake geweest van bodemverstoring zoals op veel plaatsen in het middenduin: wegeaanleg, landbouw of oorlogshandelingen. Ook in natuurontwikkelingsgebieden waar de bodem is vergraven is duindoorn er als de kippen bij om zich te vestigen. Duindoorn is bij uitstek een pionier die ook vers opgestoven zand koloniseert, o.a. in het gebied van het voormalige Van Stirumkanaal bij Vogelenzang. Alleen fors stijgend grondwater of stevige begrazing, vooral van schapen of geiten, kan de soort dan remmen.

Ten zuiden van Castricum is een soortenrijk struweel van gewone vlier, eenstijlige meidoorn en zomereik te vinden met duingraslandplanten als ruw vergeet-mij-nietje en duinwalstro. Fraaie, meer open struwelen liggen als walvisruggen nabij Heemskerkerk in het Ligustervlak en in het Reservaat. Noordelijker ontbreekt dit type struweel. Bij Wijk aan Zee komen zeer oude meidoornstruwelen voor. Onder deze meidoorns groeien soms bijzondere aardsterren, zoals de dreigde peperbus. Ook in het uiterste zuidoosten van het Noordhollands Duinreservaat, in de Duinen van Boreel, komt een struweelrijk gebied voor met oude eenstijlige meidoorn, wegedoorn en veel wilde kardinaalsmuts: een voorbeeld van struweelvorming bij langdurige, ongestoorde bodemvorming. Het meidoornstruweel kan zichzelf hier in stand houden en toont een zeer trage neiging tot ontwikkeling naar eikenbos. In Zuid-Kennemerland is, net als in het kalkrijke deel van het Noord-Hollands Duinreservaat, naast de meidoorn ook veel wilde kardinaalsmuts te vinden die door grazers erg smakelijk wordt gevonden.

Kardinaalsmuts

Zwartspriddikkopje

Kramsvogel in duindoorn

Meidoorn

Ligusterstruwelen in Kennemerland zijn typisch voor kalkrijke, jonge duinen achter de zeereep. Zij hebben zich kunnen vestigen in zeedorpengraslanden toen het gebruik was weggefallen. Waar omstreeks 1900 aardappelakkertjes bij Zandvoort lagen, groeit nu de duindoorn volop; waar dat niet of minder het geval was is duindoorn niet overheersend en bepaalt liguster het beeld. In de overgang van struwelen naar grasland komen zgn. 'zoomplanten' voor als donderkruid, gewone agrimonie, borstelkrans (in de Amsterdamse Waterleidingduinen), glad pazelzaad (in Nationaal Park Zuid-Kennemerland) en wild kattenkruid. Ook veel vlinders als zwartspriddikkopje, groot dikkopje en oranjetipje verblijven graag langs en in struwelen vanwege de beschutting en het aanbod aan voedselplanten. Ligusterbloemen zijn favoriet bij veel vlinders. In de meer ontcalcite duinbodem voelt de uitheemse Amerikaanse vogelkers zich bij uitstek thuis. Deze struik vult bijvoorbeeld in een mum van tijd fraaie graslandjes temidden van het oude meidoornstruweel op. Door actieve verwijdering in combinatie met een strafte begrazing door konijnen, geiten of schapen hopen beheerders open duin en struweel te herstellen. In de Amsterdamse Waterleidingduinen is de ervaring met het Drentse heideschaap zeer positief, maar ook koeien vreten blad en bessen van de Amerikaanse vogelkers en slopen hele bomen. En met uitstekende vertering: de pitten in de 'kersenvlaaien' komen niet meer tot kieming.

Vogels van struwelen

Veel goed nieuws. Er is meer struweel en met veel struweelvogels gaat het gewoon goed; er zijn meer grasmussen, sprinkhaanzangers en nachtegalen dan jaren geleden. In het voorjaar zijn fitis en braamsluiper ook veel te horen.

In duindoornstruwelen is de kneu kenmerkend. In de herfst worden de oranje bessen gegeten door duizenden kramsvogels en spreuwen. In de hogere meidoornstruwelen komen ook veel zangvogels voor. De laatste jaren heeft zowel in Noord- als Zuid-Kennemerland de grauwe klauwier weer enkele jaren achtereenvolgend gebroed, als kroon op hoge, bloemrijke struwelen. De laatste jaren nemen ook bijzondere broedvogels als bosrietzanger en blauwborst toe.

Eikenpage en bruine eikenpage

Om het gemakkelijk te maken voor beginnende vlindersaars: er bestaat een 'eikenpage' die bruin is en een 'bruine eikenpage' die deels dezelfde kleur heeft. De eikenpage is algemeen maar de bruine is zeer bedreigd. Hoe onderscheid je ze het makkelijkst? De eikenpage heeft een paarse gloed in voorvleugel (aan de bovenzijde) en een 'rijgdraadje' dat opvallend op de onderkant van de voorvleugel zit. Verder is de eikenpage van onder grijsachtig gemarmerd. De bruine eikenpage is aan beide zijden bruin en heeft van onder rode maanvormige vlekjes met (belangrijk detail) een zwart randje. De rups van de eikenpage eet eikenblad, de vlinder leeft in groepen in de eikenmeeldauw en gebruikt die schimmels ook als voedselbron. Bruine eikenpage leeft solitair, als rups van kleine eikjes en als vlinder van allerlei nectarplanten, vooral liguster. De vlinders zetten hun eitjes af in open terrein op eikjes lager dan 70 cm. De bruine eikenpage is daarmee een specialist en gevoelig voor verruiging: eikjes zinken weg in grasruigten, ligusters komen door struweeluitbreiding minder goed tot bloei. Omdat de berichten over de bruine eikenpage alarmerend waren is in 2007 intensief naar de soort gezocht. In de duinen van Bergen zaten zowel de meeste vlinders als veel eitjes. De verspreidingskaart laat zien dat de bruine eikenpage ten zuiden van Egmond op veel plekken lijkt te zijn verdwenen, al zijn er in 2008 weer wat in Zuid-Kennemerland gezien. De duinen van Bergen vormen nu een bolwerk van de eikenpage in Nederland.

Verspreiding in Kennemerland van de bruine eikenpage per km-hok: (1990-1998 en na 1998)

